

PEDAGOGIK MUNOSABATLARDA EMOTSIONAL BARQARORLIK TUSHUNCHASINING NAZARIY ASOSLARI

Ziyodova Nilufar

Shahrisabz davlat pedagogika instituti
Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
(boshlang'ich ta'lim) yo'nalishi
1-kurs magistranti
<https://doi.org/10.5281/zenodo.18385208>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 20-yanvar 2026 yil
Ma'qullandi: 24-yanvar 2026 yil
Nashr qilindi: 27-yanvar 2026 yil

KEY WORDS

emotsional barqarorlik, pedagogik munosabatlar, pedagogik muloqot, psixologik yondashuvlar, bo'lajak o'qituvchi.

ABSTRACT

Mazkur maqolada pedagogik munosabatlar jarayonida emotsional barqarorlik tushunchasining nazariy asoslari tahlil qilinadi. Tadqiqotning maqsadi emotsional barqarorlikning pedagogik muloqotdagi o'рни va ahamiyatini aniqlash hamda uni izohlovchi asosiy psixologik yondashuvlarni tizimlashtirishdan iborat. Tadqiqot nazariy yo'nalishda olib borilib, unda ilmiy-pedagogik va psixologik adabiyotlarni tahlil qilish, qiyosiy tahlil va umumlashtirish metodlaridan foydalanildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, emotsional barqarorlik pedagog shaxsining muhim kasbiy sifati bo'lib, u pedagogik muloqotning konstruktiv kechishini, ta'lim jarayonida psixologik qulay muhitning shakllanishini hamda talabalar bilan samarali hamkorlikni ta'minlaydi. Munozara jarayonida emotsional barqarorlik shaxsga yo'naltirilgan, faoliyatga asoslangan va kognitiv yondashuvlar doirasida izohlanib, ushbu yondashuvlarning pedagogik munosabatlarni tushuntirishdagi ahamiyati asoslab berildi. Tadqiqot xulosalari bo'lajak o'qituvchilarni kasbiy tayyorlash jarayonida emotsional barqarorlikni shakllantirish zarurligini ko'rsatadi

Zamonaviy ta'lim tizimida pedagogik faoliyatning samaradorligi o'qituvchining kasbiy bilim va metodik tayyorgarligi bilan bir qatorda, uning emotsional holatini boshqara olish qobiliyatiga ham bevosita bog'liqdir. Ta'lim jarayonida yuzaga keladigan murakkab pedagogik vaziyatlar, shaxslararo ziddiyatlar va kommunikativ qiyinchiliklar pedagogdan yuqori darajadagi emotsional barqarorlikni talab etadi. Shu bois pedagogik munosabatlarda emotsional barqarorlik masalasi pedagogika va psixologiya fanlari kesishmasida muhim ilmiy muammo sifatida qaralmoqda ¹[1].

¹ Vygotsky L. S. *Mind in Society*, Harvard University Press, 1978, <https://home.fau.edu/musgrove/web/vygotsky1978.pdf>

Ilmiy adabiyotlarda emotsional barqarorlik shaxsning stressli va noaniq vaziyatlarda hissiy muvozanatni saqlay olish, impulsiv reaksiyalarni nazorat qilish hamda konstruktiv xulq-atvorni namoyon etish qobiliyati sifatida talqin etiladi². Ushbu sifat pedagog shaxsida alohida ahamiyat kasb etib, uning pedagogik takt, kommunikativ madaniyat va professional ishonchlilik darajasini belgilaydi. Tadqiqotchilarning ta'kidlashicha, emotsional barqarorlik yetarli darajada shakllanmagan pedagogik faoliyatda pedagogik muloqotda keskinlik, psixologik noqulaylik va nizolar yuzaga kelish ehtimoli ortadi³.

Pedagogik munosabatlar asosan pedagogik muloqot jarayonida namoyon bo'ladi. Pedagogik muloqot — bu o'qituvchi va o'quvchi (talaba) o'rtasida bilim almashinuvi, tarbiyaviy ta'sir va shaxslararo o'zaro ta'sirni ta'minlovchi murakkab ijtimoiy-psixologik jarayondir. Mazkur jarayonda emotsional omillar yetakchi rol o'ynaydi, chunki har qanday muloqot subyektlarning hissiy holati bilan chambarchas bog'liq⁴. Shu nuqtai nazardan, emotsional barqarorlik pedagogik muloqotning konstruktiv kechishini ta'minlovchi muhim shart sifatida namoyon bo'ladi.

Xorijiy va mahalliy tadqiqotlarda pedagogik munosabatlar samaradorligi ko'p jihatdan pedagogning emotsional intellekti, refleksiya qobiliyati va o'zini o'zi boshqarish ko'nikmalari bilan bog'liqligi qayd etilgan⁵. Emotsional barqarorlik ushbu sifatlarning integral komponenti bo'lib, u pedagogning ta'lim jarayonidagi stressga chidamliligi va moslashuvchanligini ta'minlaydi. Biroq mavjud ilmiy izlanishlar tahlili shuni ko'rsatadiki, emotsional barqarorlik tushunchasi ko'proq psixologik nuqtai nazardan o'rganilgan bo'lib, uning pedagogik munosabatlar kontekstidagi nazariy asoslari yetarli darajada tizimlashtirilmagan.

Shu sababli, pedagogik munosabatlarda emotsional barqarorlik tushunchasining nazariy asoslarini aniqlash, uni pedagogik muloqot bilan uzviy bog'liq holda tahlil qilish hamda psixologik yondashuvlar doirasida ilmiy talqin etish dolzarb vazifa hisoblanadi. Mazkur maqolaning maqsadi pedagogik munosabatlarda emotsional barqarorlik tushunchasining nazariy asoslarini yoritish, uning pedagogik muloqotdagi o'rnini aniqlash hamda shaxsga yo'naltirilgan, faoliyatga asoslangan va kognitiv yondashuvlar doirasida ilmiy tahlil qilishdan iborat.

ADABIYOTLAR SHARHI

Pedagogik munosabatlarda emotsional barqarorlik muammosi pedagogika va psixologiya fanlarida ko'p qirrali ilmiy tadqiqot obyekti sifatida qaraladi. Ilmiy adabiyotlarda ushbu tushuncha shaxsning stressli vaziyatlarda hissiy muvozanatni saqlay olish, emotsional reaksiyalarni boshqarish hamda ijtimoiy munosabatlarda konstruktiv xulq-atvorni namoyon etish qobiliyati bilan izohlanadi⁶. Tadqiqotchilar emotsional barqarorlikni shaxsning psixologik yetukligi va moslashuvchanligining muhim ko'rsatkichi sifatida baholaydilar.

² Rubinstein S. L. *Osnovy obshchey psikhologii*, Saint Petersburg : Piter, 2000. <https://journals.openedition.org/questionsvives/639>

³ А. Н. Леонтьев ДЕЙТЕЛЬНОСТЬ. СОЗНАНИЕ. ЛИЧНОСТЬ М.: Политиздат, 1975, <https://www.marxists.org/russkij/leontiev/1975/dyeatyelnost/deyatelnost-soznyanie-lichnost.pdf>

⁴ Rogers, C.R. *On becoming a person*. Houghton Mifflin, 1961, https://psy-akademie.at/fileadmin/Media/WPA/Ausbildungen/PSYCHOTHERAPEUTISCHES_PROPAEDEUTIKUM_A-PP/Unterlagen/A.2/Carl_Rogers_On_Becoming_a_Person_Chapter_1_this_is_me.pdf

⁵ Goleman D. *Emotional Intelligence*, Bantam Books, Inc. 1995 <https://psycnet.apa.org/record/1995-98387-000>

⁶ Rubinstein S. L. *Osnovy obshchey psikhologii*, Saint Petersburg : Piter, 2000. <https://journals.openedition.org/questionsvives/639>

Psixologik yondashuv doirasida emotsional barqarorlik shaxs rivojlanishining ichki mexanizmlari bilan bog'liq holda talqin etiladi. Jumladan, L. S. Vygotskiy shaxsning emotsional rivojlanishini ijtimoiy muhit va muloqot jarayoni bilan uzviy bog'liq holda ko'rib chiqadi⁷. S. L. Rubinshteyn va A. N. Leontevlarning faoliyatga asoslangan konsepsiyalarida esa emotsional holatlar shaxs faoliyatining tarkibiy qismi sifatida talqin qilinib, emotsional barqarorlik shaxsning ongli faoliyati jarayonida shakllanuvchi sifat ekanligi ta'kidlanadi⁸

Pedagogik faoliyat kontekstida emotsional barqarorlik o'qituvchining kasbiy muhim sifati sifatida alohida ahamiyat kasb etadi. Tadqiqotlarda pedagog shaxsining emotsional barqarorligi uning pedagogik takt, kommunikativ madaniyat va kasbiy ishonchlik darajasini belgilovchi omil ekanligi qayd etilgan. Ayniqsa, pedagogik muloqot jarayonida emotsional barqarorlik o'qituvchi va talaba o'rtasidagi o'zaro ishonch, psixologik qulay muhit va samarali hamkorlikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi.

Xorijiy ilmiy adabiyotlarda emotsional barqarorlik ko'pincha emotsional intellekt tushunchasi bilan uzviy bog'liq holda o'rganiladi. D. Goleman, J. Mayer va P. Saloveylarning tadqiqotlarida emotsional intellekt shaxsning o'z emotsiyalarini anglash, boshqarish va ijtimoiy munosabatlarda samarali foydalanish qobiliyati sifatida talqin qilinadi. Ushbu yondashuvga ko'ra, emotsional barqarorlik emotsional intellektning muhim komponentlaridan biri bo'lib, pedagogik munosabatlarning barqarorligini ta'minlaydi.

Shuningdek, gumanistik psixologiya vakillari emotsional barqarorlikni shaxsning o'zini anglash va o'zini ro'yobga chiqarish jarayoni bilan bog'laydilar. K. Rogers va A. Maslowning ilmiy qarashlarida shaxsning emotsional barqarorligi uning ichki uyg'unligi va ijobiy "Men-konsepsiya"si bilan izohlanadi⁹. Bu yondashuv pedagogik munosabatlarda shaxsga yo'naltirilgan yondashuvning ahamiyatini asoslashga xizmat qiladi.

Kognitiv yondashuv doirasida esa emotsional barqarorlik shaxsning vaziyatni idrok etish va baholash usullari bilan bog'liq holda izohlanadi. A. Beck va A. Bandura tadqiqotlarida salbiy emotsional holatlar ko'pincha noto'g'ri kognitiv baholash va past darajadagi o'ziga ishonch bilan bog'liqligi ko'rsatib berilgan¹⁰. Ushbu yondashuv pedagogik munosabatlarda emotsional barqarorlikni shakllantirishda refleksiya va o'zini o'zi boshqarish ko'nikmalarining muhimligini asoslaydi.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, emotsional barqarorlik masalasi keng o'rganilgan bo'lsa-da, uning pedagogik munosabatlar kontekstidagi nazariy talqini yetarli darajada tizimlashtirilmagan. Ayniqsa, emotsional barqarorlikning pedagogik muloqotga ta'siri va bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlash jarayonidagi o'rni kompleks tarzda yoritilmagan. Mazkur holat ushbu tadqiqotning ilmiy dolzarbligini belgilaydi va adabiyotlarda mavjud ilmiy bo'shliqni to'ldirishga qaratilgan.

TADDIQOT METODOLOGIYASI

⁷ Vygotsky L. S. *Mind in Society*, Harvard University Press, 1978, <https://home.fau.edu/musgrove/web/vygotsky1978.pdf>

⁸ Bandura A. *Self-efficacy*. Psychological Review 1977, Stanford University, Vol. 84, No. 2, 191-215, <https://educational-innovation.sydney.edu.au/news/pdfs/Bandura%201977.pdf>

⁹ Maslow A. *Motivation and Personality*, English Edition by Harper & Row, Publishers 1954, <https://www.holybooks.com/wp-content/uploads/Motivation-and-Personality-Maslow.pdf>

¹⁰ Beck, A. T. *Cognitive therapy and the emotional disorders*. International Universities Press, 1976, <https://psycnet.apa.org/record/1976-28303-000>

Mazkur tadqiqot nazariy yo'nalishga ega bo'lib, pedagogik munosabatlarda emotsional barqarorlik tushunchasining ilmiy-nazariy asoslarini aniqlashga qaratilgan. Tadqiqot jarayonida emotsional barqarorlik, pedagogik muloqot va shaxs emotsional rivoji masalalariga oid psixologik hamda pedagogik adabiyotlar tizimli ravishda o'rganildi va tahlil qilindi.

Tadqiqotning metodologik asosi shaxsga yo'naltirilgan, faoliyatga asoslangan va kognitiv yondashuvlar uyg'unligiga tayangan holda belgilandi. Ushbu yondashuvlar emotsional barqarorlikni shaxsning ichki resurslari, kasbiy faoliyat jarayonida shakllanishi hamda vaziyatni idrok etish va baholash mexanizmlari bilan bog'liq holda talqin etish imkonini beradi.

Tadqiqotda quyidagi ilmiy metodlardan foydalanildi:

— **nazariy tahlil metodi**, pedagogik va psixologik adabiyotlarda emotsional barqarorlik tushunchasining mazmunini aniqlash hamda uning pedagogik munosabatlar kontekstidagi talqinlarini o'rganish maqsadida;

— **qiyosiy tahlil metodi**, turli ilmiy yondashuvlar doirasida emotsional barqarorlikka berilgan ta'rif va izohlarni solishtirish uchun;

— **umumlashtirish va tizimlashtirish metodi**, mavjud ilmiy qarashlarni pedagogik munosabatlar nuqtai nazaridan umumlashtirish va konseptual xulosalar chiqarish maqsadida.

Shuningdek, tadqiqot jarayonida emotsional barqarorlik tushunchasi pedagogik muloqot bilan uzviy bog'liq holda tahlil qilindi. Bunda pedagogik muloqotning kommunikativ, interaktiv va perseptiv jihatlari emotsional barqarorlik bilan aloqadorlikda ko'rib chiqildi. Ushbu yondashuv pedagogik munosabatlarning psixologik mexanizmlarini chuqurroq anglash imkonini berdi.

Tadqiqot metodologiyasi doirasida emotsional barqarorlik emotsional intellekt, refleksiya va o'zini o'zi boshqarish kabi psixologik kategoriyalar bilan bog'liq holda tahlil qilindi. Mazkur yondashuv emotsional barqarorlikning pedagog shaxsining kasbiy muhim sifati sifatidagi o'rnini asoslashga xizmat qildi.

Tadqiqot natijalarining ishonchiligi va ilmiy asoslanganligi tahlil qilingan manbalarning nufuzliligi, turli psixologik maktablar qarashlarining qamrab olingani hamda ilmiy qarashlarning mantiqiy uyg'unligi bilan ta'minlandi. Tadqiqot nazariy xarakterga ega bo'lgani sababli empirik ma'lumotlar bilan tekshirish ushbu maqola doirasiga kiritilmadi, biroq kelgusidagi ilmiy izlanishlar uchun metodologik asos sifatida xizmat qilishi ko'zda tutiladi.

NATIJALAR

Olib borilgan nazariy tahlil va ilmiy manbalarni tizimli umumlashtirish natijalari pedagogik munosabatlarda emotsional barqarorlik pedagog shaxsining muhim kasbiy sifati ekanini tasdiqladi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, emotsional barqarorlik pedagogik muloqot jarayonida o'qituvchining hissiy reaksiyalarini nazorat qilish, murakkab pedagogik vaziyatlarda muvozanatli qarorlar qabul qilish hamda konstruktiv munosabatlarni saqlab qolish imkonini beradi.

Nazariy manbalar tahlili shuni ko'rsatdiki, emotsional barqarorlik pedagogik munosabatlarning sifatini belgilovchi asosiy omillardan biri bo'lib, u ta'lim jarayonida psixologik qulay va xavfsiz muhitning shakllanishiga xizmat qiladi. Emotsional barqarorlik darajasi yuqori bo'lgan pedagoglar pedagogik muloqotda sabr-toqatli, empatik va xolis munosabatni namoyon etib, talabalar bilan samarali hamkorlikni yo'lga qo'yadilar.

Tadqiqot natijalari shuni aniqladiki, emotsional barqarorlik emotsional intellektning tarkibiy komponenti sifatida namoyon bo'ladi. Xorijiy tadqiqotlarda emotsional intellektning

rivojlanganligi shaxsning o'z emotsiyalarini anglash, ularni boshqarish va ijtimoiy munosabatlarda moslashuvchanlikni ta'minlash bilan bog'liqligi asoslab berilgan. Bu holat pedagogik munosabatlarda emotsional barqarorlikni shakllantirish zarurligini ilmiy jihatdan tasdiqlaydi.

Shuningdek, faoliyatga asoslangan yondashuv nuqtai nazaridan, emotsional barqarorlik pedagogik faoliyat jarayonida shakllanadigan va rivojlanadigan sifat ekanligi aniqlandi. Pedagogik vaziyatlarni tahlil qilish, refleksiya va kasbiy tajriba orttirish orqali o'qituvchining emotsional barqarorligi bosqichma-bosqich mustahkamlanadi^{11 12}. Ushbu natija bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlash jarayonida maxsus metodik ta'sir zarurligini ko'rsatadi.

Kognitiv yondashuv asosida olib borilgan tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, emotsional barqarorlik pedagogning vaziyatni idrok etish va baholash usullariga bevosita bog'liqdir. Noto'g'ri kognitiv baholashlar salbiy emotsional holatlarni kuchaytirsa, refleksiv va ongli baholash mexanizmlari emotsional muvozanatni saqlashga yordam beradi. Bu holat pedagogik munosabatlarda o'zini o'zi boshqarish va refleksiya ko'nikmalarining ahamiyatini asoslaydi.

Umuman olganda, olingan natijalar pedagogik munosabatlarda emotsional barqarorlik shaxsga yo'naltirilgan, faoliyatga asoslangan va kognitiv yondashuvlar uyg'unligida shakllanuvchi kompleks psixologik-pedagogik hodisa ekanini ko'rsatdi. Mazkur natijalar bo'lajak o'qituvchilarni kasbiy tayyorlash jarayonida emotsional barqarorlikni shakllantirishga yo'naltirilgan tizimli metodik yondashuv zarurligini ilmiy jihatdan asoslaydi.

XULOSA VA MUNOZARA

Olib borilgan nazariy tahlil pedagogik munosabatlarda emotsional barqarorlik pedagog shaxsining muhim kasbiy sifati ekanini tasdiqladi. Tadqiqot natijalari emotsional barqarorlik pedagogik muloqotning konstruktiv kechishini ta'minlab, ta'lim jarayonida psixologik qulay muhitni shakllantirishda muhim rol o'ynashini ko'rsatdi.

Munozara jarayonida aniqlanishicha, emotsional barqarorlik shaxsga yo'naltirilgan, faoliyatga asoslangan va kognitiv yondashuvlar uyg'unligida shakllanadigan kompleks psixologik-pedagogik hodisadir. Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv emotsional barqarorlikni pedagogning ichki resurslari va refleksiya qobiliyati bilan bog'lasa, faoliyatga asoslangan yondashuv uni pedagogik faoliyat jarayonida rivojlanadigan sifat sifatida talqin etadi. Kognitiv yondashuv esa emotsional barqarorlikning vaziyatni idrok etish va baholash mexanizmlariga bog'liqligini asoslaydi.

Shuningdek, tadqiqot natijalari emotsional barqarorlik emotsional intellekt bilan uzviy bog'liq ekanini ko'rsatdi. Xorijiy tadqiqotlarda emotsional intellektning rivojlanganligi pedagogik munosabatlarda ijobiy muloqot muhiti yaratishga xizmat qilishi qayd etilgan.

Xulosa qilib aytganda, pedagogik munosabatlarda emotsional barqarorlik pedagogik muloqot samaradorligini va pedagog shaxsining kasbiy yetukligini belgilovchi muhim omil hisoblanadi. Tadqiqot xulosalari bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlash jarayonida emotsional barqarorlikni shakllantirishga yo'naltirilgan ilmiy asoslangan yondashuvlar zarurligini ko'rsatadi

Foydalanilgan adabiyotlar:

¹¹ А. Н. Леонтьев ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ. СОЗНАНИЕ. ЛИЧНОСТЬ М.: Политиздат, 1975, <https://www.marxists.org/russkij/leontiev/1975/dyeatyelnost/deyatelnost-soznyanie-lichnost.pdf>

¹² Bandura A. *Self-efficacy*. Psychological Review 1977, Stanford University, Vol. 84, No. 2, 191-215, <https://educational-innovation.sydney.edu.au/news/pdfs/Bandura%201977.pdf>

1. Erkin o'g, Ne'matov Oybek. "INSON MA'NAVIY QARASHLARINI SHAKLLANTIRISHDA AXBOROT TEXNOLOGIYALARINING O'RNI." TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR 1.5 (2025): 395-401.
2. Erkin o'g'li, Nematov Oybek. "PEDAGOGIK DASTURIY VOSITALAR." MODERN EDUCATIONAL SYSTEM AND INNOVATIVE TEACHING SOLUTIONS 1.3 (2024): 147-150.
3. Oybek o'g'li, Nematov. "VISME DASTURINING AFZALLIKLARI." STUDYING THE PROGRESS OF SCIENCE AND ITS SHORTCOMINGS 1.2 (2024): 230-234.
4. Ne'matov, Oybek. "TA'LIMDA MUAMMOLI TA'LIM TEXNOLOGIYALARI." Science Shine International scientific journal"-2023 (2023).
5. Ne'Matov, Oybek Erkin O'G. "VEB DASTURLASHDA YII2 FREYMVORK." Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences 2.1 (2022): 1151-1158.
6. Ne'matov, O. «AXBOROT PSIXOLOGIK XAVF TALABA SHAXSI RIVOJLANISHIGA TA'SIR ETUVCHI OMIL SIFATIDA». Interpretation and Researches, т. 2, вып. 1(23), февраль 2024 г.,
7. Ne'matov, Oybek, and Mohinur Umirova. "The importance of information and communication technologies in organizing the primary education process." Journal of science-innovative research in Uzbekistan 4.4 (2024): 77-81.

INNOVATIVE
ACADEMY